

ազանդօք և ճառարութեամբք իւրեանց արժանի եղին ունել 'ի տարեգրութիւնա Աւստրիական պէտութեան տեղէն նշանաւոր : Ժպիւղն 'ի շնորհս հօր յի հայրենին ուսարելական թագիւ պատկերը, որ 'ի ձեռին կրէ զգաւապանն :

Այս, ուրտիս եմ լի և պատարուն ցնծութեամբ, մինչեւ ոչ եւս փափայել զտանել քան զսոյն զայս լուսագոյն պատեհութիւն առ 'ի յայտ առնել Ձեզ, Ամենապատիւ Տէր, պնդորհապարտութիւն իմ ընդ մեծագոյն մարդասիրութիւն Ձեր, զոր ցնցանէք ինձ միշտ հանգերն միաբանական ուխտիւք :

Հաճողիք, Ամենապատիւ Տէր, ընդ հաստաւս իսկ խորին մեծարանայ իմոյ, որով եմ միշտ Ձերումդ Ամեն և Գեր. Տէրութեան շնորհապարտ և անձնանուէր :

Պերնարտ Կոստա. Կոմ Գաղղիայի Տէրութեան տնտեսագործ Ե. Վ. Թ. Առաք. Պատգամաւոր, խորհրդական և մտերիմ ներկայացուցիչ Կոլմին ի Պաղեստին. Առաքաւ որչափ Երկհանուս Աստիճականաց կարգին Երուսաղէմի :

Ամենապատիւ և գերազանց Տէրութեան. Յ. Եսայի Պատրիարք Հայոց սուրբ Երուսաղէմի և այլն և այլն :

Երուսաղէմ 'ի 1 Օգոստոսի 1868.

chienne, jouit de la grace du puissant Souverain, orné de la couronne Apostolique, qui y tient le sceptre.

Oui, je m'en réjouis et d'autant plus, que je ne saurais désirer, ni trouver une meilleure occasion, de Vous témoigner, Monseigneur, ma reconnaissance, de la bienveillance marquée, dont j'ai toujours été l'objet de Votre part et de la part de vos confrères.

Agrez, Monseigneur, l'assurance de la respectueuse considération avec laquelle je suis, De Votre Seigneurie Ill^{me} Rev^{me} Le trèsobligé et dévoué

Bernard Gustave Conte de Caboga Cerva, Chambellan de S. M. I. R. Ap. son Délégué Conseiller et Représentant int^{re} en Palestine, Chevalier de l'Ordre de Saint Jean de l'Hopital de Jérusalem.

A Sa Seigneurie Ill^{me} et Rev^{me} Monseigneur Isakas Patriarche Arménien de Jérusalem etc: etc:

Jérusalem 1re. Août 1868.

ԱՅԳԵՍԵՒՆ ԿԻՌՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻԱԿԱՆ ՐԱԹԵՐՏԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒՌԱՐԻ ԼԱՐԱՆԻՒՆԻ

Ս'եր ուսումնասէր համադրին Պ. Ս. Սիւնասարեանց, այն լերնագրով գրքոյի մի նուէր ղրկելով 'Թուոյս Ս. Պատրիարքին, խնդրած է մանրա մասն տեղեկութիւն տալ և Սիւնի մէջ հրատարակել իւր մի Յայտարարութիւնը, որ իբրեւ յաւելում ապա գրուած է գրքուկի վերջը :

Թէ և յիշեալ գրքովը շատ ուշ հասած է Ս. Պատրիարքին, մասաց մամբ Պոլսոյ մէջ մնալով, եւ յիշեալ Յայտարարութիւնը արդէն քանի մի ազգային պարբերականաց մէջ հրատարակուած է բաւական ժամանակէն 'ի վեր. բայց իմանալով որ մեր ուսում

նասէր Համադրին տակաւին իւր ազգարարութեան համաձայն կարեւոր տեղեկութիւններ չըստանալով յետաձգած է իւր ազգաշահ ձեռնարկութիւնը մի հայերէն ընդհանուր գրաշուքով տպելու մասին, արժան կը համարինք կատարել իւր առաջարկութիւնը :

Ղրքովը, որոյ թարգմանիչն է Պ. Ս. Տէր - Ղրիգորեանց և օժանդակ տպագրիչն նոյն ինքն Պ. Ս. Սիւնասարեանց, կը պարունակէ իւր մէջ երեք ընթերցանութիւնք Ինչպիսիւնութեան, Ինչպիսի իրութեան և Ինչպիսի գրապատմութեան վրայ, յետոյ Յատկաւոր և ապա մի Ղրադարանի Ուսման լեզուաւ : Ինթերցանութիւնը, թէ ընտիր թարգմանութեան և թէ ներքին իմաստից պարունակութեան կողմէն, խիստ գե-

ղեցիկ են, չտհառէս և լսող ամենայնի
ընթերցատիրերու արժանի: Ահա քանի
մի հատուածներ, զորս քաղելով գրե-
քուհի զանազան երեսներէն կը գնենք
այս անգ, ընթերցողաց փոքրիկ ծաշակ
մի տալու համար:

«Արկադաքորու թիւներ է արհեստ
երկրից այնքան բան քաղելու, որքան
հողը կորող է առաջ բերել. նմանա-
պէս և կրթութեան նպատակն է քա-
ղել մարդից այնքան բան, որքան որ
նա կարող է տալ. այլապէս անէր,
գորգայնել նորա բոլոր գործարանքը
և ընդունակութիւնը. բայց որով
հետեւ մարդու բոլոր երջանկութիւնը
յառաջանում է գործարանների և ըն-
դունակութեանց լիազէս զարգանա-
լուց, ևւստի այն գիտութիւնը, որ
նպատաււորում է այդ զարգացման,
որ սովորացնում է մարդուն օգուտ
քաղել իւր ընդունակութիւններից,
է մի և նոյն ժամանակ գիտութիւն
կենցաղավարութեան ո. էրէս 10:

«Այս և ինչպէս կարող ենք գրու-
նել ճշմարիտ բարեկամներու: Արեանց
մէջ. նոցա մէջ կը գտնենք չարչարուող
և իրանց չարչարանքը պատմող մար-
դիկ. կը գտնենք այնպիսի բարեկամներ,
որոնք թէ և մի դար մեզանից առաջ
են ապրել, բայց միտմարում են չար
չարունդներին, համարգաց են լինում
նոցա, խառնելով իրանց արտասուները
նոցա արտասուների հետ: Այդպիսի
գրեանց մէջ առաջին անգը բռնելու
է Աւետարանը, որ չարչարունդներու
միտմարութեան համար է գրուած: Այն
թէ ձեր մայրը կամ ինչիդ հիւանդա-
նայ, միթէ այնպիսի չնչին աւ անտեղի
խօսքով պիտի միտմարէք նոցա: Այս
կարգացէք նոցա առաջ Աւետարանը,
այն ժամանակ կը տեսնէք, թէ դա
ինչ գիրք է, որպիսի թանկագին աղ-
բիւր է միտմարութեան. Վրիտտոր,

տուտ թէ, նստում է հիւանդի մօտ
նորան միտմարելու համար ո. էրէս 25:

«Առաջին աղգային ժողովն անդա-
մների գրօշակը է և իմը — աղապար-
կիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն:

«Այստու թիւն, բայց ոչ արիւնա-
չաղսի ձեռքերով, մեր հասկացողու-
թեամբ ազատութիւնը մարդուս ի-
րաւանքների և նորա պարտականու-
թեանց լիակատար, ձիշդ և խոհիմ
գործադրութիւնն է:

«Հաւասարութիւն, բայց ոչ այն
նախնիծոտ հաւասարութիւնը, որ
պատրաստ է ամենայն բոլոր սարիւ-
նայ, այլ այնպիսի հաւասարութիւն,
որ բոլոր մարդկանց բարձրացնում է,
տալով նոցա մտքերին մի ուղղութիւն,
հարկագրելով նոցա խօսիլ մի և նոյն
լեզուով, և տալով նոցա մի սիրտ և մի
հագի:

Այդպիսիութիւն, բայց ոչ թիւ ողոր-
մածութիւն, որ անցողաբար աշխա-
տում է թէթեւացնել անընտելե-
ցուր, այլ այնպիսի եղբայրութիւն,
որ անգ հարուստը և աղքատը, զօրա-
ւորը և անզօրը, ծերը և պատանին
ձեռք ձեռքի տուած, մէկ մէկու օգ-
նելով, յառաջ են գնում մի լուազայն
ապագայի հասնելու համար. եղբայ-
րութիւն, որ երկու թշուառն էլ
յաղթում է — Տգիտութեանը և Այն-
պարտութեանը:

Աւենալով այդ գրօշակը — աղա-
տութիւնը, հաւասարութիւնը և եղ-
բայրութիւնը, մենք բացարձակապէս
կը պահպանենք մեր նախնի փառքը և
ջըլտւած մեծութեամբ բոլոր աշխար-
հին կը զարմացնենք ո. էրէս 30—31:

«Գաւառարակութիւնը ոչ այլ ինչ
է, և թէ ոչ նախապատրաստութիւն
կեանքի համար, որով սկսվում է մը-
տաւորական զարգացումը. բայց այդ
բաւական չէ. ցանկալի է, որ դպրոցից

գուրս գալուց յետոյ ամեն օրից մի նոր դաս ստանար նա : կարճ ասենք՝ անգագար նա ուսանէր, որպէս զի արժանաւոր մարդ, ճշմարիտ բրիտանոսեայ, լաւ արհեստաւոր և բարեկիրթ քաղաքացի լինէր » : Երեւ 37 :

« Լ՛մեն մարդ պահանջուած է մի առող արեգակի տակ : բայց որպէս զի ամեն մարդ կարողանար նուաճել իրա համար այդ տեղը : սխտոյ է դորա հա մար տալ նորան կարողութեան միջոց : Լ՛յս առաջին պիտոճաւը ակներե ցոյց է տալիս, որ ազգի իւրաքանչիւր անդամը պարտաւոր է կրթութիւն ըստանալ : Բայց կրթութիւնը հարկաւոր է հասարակաց բարոյականութեան մակերեւոյթը բարձրացնելու համար : Բան չիմացող մարդը կուր զկուրայն ստորուկ է դառնում իւր կիրքերին : Լ՛յս գիտեմ որ չլիթուած մարդն էլ կարող է ազնուամիտ լինիլ : բայց նա հաւասար պայմանների մէջ աւելի ընդունակ է ենթարկուելու կիրքերու ազդեցութեան, քան թէ այն մարդը, որ կրթուած է և դոցա ընդդիմանալու զօրութիւն ունի : Լ՛թէ գինեական մէջ այն ըտպէն, երբ որ յաճատորդին (եկողին) բաժակով օղի են բերում, մի աներեւոյթ ձեռք՝ գրոշմէր այդ բաժակի վրայ թոյն բառը, ո՞վ սրդեօք կը համարձակուէր խմել այդ թոյնը : Լ՛րթուած մարդը գիտէ, որ օղին թոյն է, բայց անկիրթը չըզիտէ, սւտի և խմում է . . . : Տգէտը ամեն բանի հաւատում է և ամենայն կուտակցութիւն կարող է նորան իւր ազդեցութեանը ենթարկել : Սիայն կրթուած մարդն է ճշմարիտ քաղաքացին, երբ որ նա իւր քուէն ձգում է առփի մէջ իբրեւ քաղաքացի, նա գիտակցաբար է անում իւր քուէարկութիւնը : Լ՛ն իրթ մարդիկ այդ գիպուածում ուղիւ բան չեն պատկերացնում, բայց

եթէ մի հօտ ոչխարի, որ գնում է այն կողմը, ուր որ տանում են նորան ուրիշները և որին վերջ ի վերջոյ միշտ խզում են » : Երեւ 42—23 :

« Լ՛մեն մարդ գիտէ, որ գիրքը թուղթի ծալուած թերթեր է, որանց վերայ տպուած են տառեր, բայց թէ ի՞նչ է գրքի էութիւնը, դա ոչ ամենեւցուն յայտնի է : Գիրքը մեզ հետ խօսող մի ձայն է, մի կենդանի սիրտ է : մի մարդու հոգի է : հեռաւոր տարաւորութեամբ և ժամանակներով բաժանուած մեզանից : Լ՛թէ գրատուններում ժողոված գրքերու վերայ հոգեկան աչքով նայինք, ամբողջ աշխարհի և բոլոր դարերի երեւելի հանճարաւոր մարդիկը կը ներկայանան մեր առաջ : Լ՛շխարհիս մէջ ոչ մի բան յաւիտենական չէ : մարդիկը մեռածում են, յիշատակարանները ոչնչանում, միայն մարդ կային միտքը անմահական է :

Գրեանքը, որոնք ներկայ են կուտակուած մեր առաջ բոլոր դարերի մտածողական զօրութիւնը, որով եւ մեր մտածելու զօրութիւնը աւելի են ստատկայնում, մի այնպիսի հարստութիւն է, որի հետ չեն կարող համեմատուիլ աշխարհիս բոլոր հազուադիւտ բաները » : Երեւ 46—47 :

Բովանդակ գրքայիւր համարեա թէ ծայր է իծայր այն ոգւով կը խօսի հասարակաց կրթութեան, ընթերցանութեան և ժողովրդային գրատուններու կարեւորութեան վրայ, և այս հոգւով վառուած մեր ուսումնասէր համագրքին Պ. Սիանսարեանց կ'առաջարկէ հետեւեալ ազդարարութիւն ի գիտութիւն ազգայնոց, և կը խնդրէ օժանդակել իւր գեղեցիկ ձեռնարկին գրաւցուցանիւր և դպրոցական վեճակագրութիւններ ղեկելով իրեն : Սեր կողմէն այսչափ միայն կը ծանուցանեք մեր համագրքի ուսումնասիրին, որ Լ՛

Թուոյն գրացուցակը խիստ ընդարձակ է և կը պատրաստուի առանձինն տպագրուելու, որոյ աւարտումէն զինի կը խոտանանք օրինակ մի անյապաղ իրեն կրկել։ Իսկ իւր ձեռնարկութեան համար ՚ի բոլոր որոնէ յաջողութիւն մտղութեամբ կը հրատարակենք այժմ իւր շահաւէտ առաջարկութիւնը։

«Լ՝ աջարկելով հայ ընթերցողներուն հարկաւորութիւնը հասկալ յովներուն տղնուամիտ Կաղզիացի Լաբուլէի հրապարակախօսութիւնը մենք միաներս բերինք, որ շատ աւելի, ուր որ բնակութեան մերակնայք դժուարութիւն է պատահում ընտրողութիւն անելու, թէ նրախի գրեանք պէտք է պարունակէ իւր մէջ որ և իցէ կանոնաւոր գրադարան, թէ ինչ կ'արժէ այս կամ այն գիրքը վերջապէս սրտեղից կարելի է բերել տալ և այլն։ Լ՝ յգ բանը ունենալով մեր տէրի առաջ, մենք առաջարկում ենք այս տեղ, իբրեւ յաւելում, յետագայ ցուցակը ուստի լեզուով տպած գրեանց, այդ ցուցակի մէջ յիշուած են եւրոպական երեւելի ուսումնականների գրեթէ բոլոր որքան և իցէ նշանաւոր շարագրութեանց վերնագիրները, նաեւ բուն իսկ ուսանելն գրութեան շարագրութեանց վերնագիրները։ Լաւ կը լինէր, եթէ հրատարակվէր մի այդպիսի ցուցակ գաղղիներէն տպուած գրեանց. քաղցր գանուղ հայ երիտասարդներուն համար դիւրին բան է այդպիսի աշխատութիւնը. Լաբուլէի, Դիւլ Լիմնի և Պէլլետանի նման գիտնական և պատուական մարգիք մեծաւ ուրախութեամբ և պատրաստականութեամբ նպատաւար կը լինին այդ աշխատութիւնը գլուխ հանել կամեցողին։ Լ՝ ինչու ամիս ժամանակը շատ և շատ բաւական է լաւ ընդարձակ գրացուցակ

յօրինելու ընտրելով գաղղիներէն տպած ցուցակներից։ Տարակալս չք կայ, որ մեր տպագրութեան մէջ օտար լեզուի ցուցակից առաջ պէտք է առաջարկէինք հայերէն գրեանց ցուցակը, բայց ՚ի մտի ունենալով մինչեւ գալ տարուայ վերջը տպել մի ընդարձակ ցուցակ բոլոր հայ գրեանց, մենք այս անգամիս աւելորդ համարեցինք տպել դորա համառօտը։ «Իսլամական օրագրի 1866 թուականի, հատ. 24, եր. 94, «Երաւոյն Երաւաւանի» թիւ 1866, Փետրվարի 19, N 773, «Երաւոյն Երաւաւանի 1866 թուականի, 5 Փետրվարի, և Տիրիսու «Երաւոյն» 1866 թուականի համարների մէկի մէջ տպած էին մեր յետագայ խնդիրը և առաջարկութիւնը առ բոլոր ազգս։

«Լ՝ մենախոնարհ խնդիր բոլոր Հայ ազգի վիճակաւոր առաջնորդներին, հապետոր և աշխարհական զանազան ազգային ժողովներին և ընկերութիւններին, գրատանց կառավարիչներին և տէրերին, գրաւաձառներին, տը պադրատան տէրերին և կառավարիչներին, օրագիրների, ամսագիրների (հանգէսների) տէրերին և տնօրէններին, մանաւանդ ամենայն ուսումնական և ուսումնասէր հայերին։

«Լս միտք ունիմ եւ աշխատում եմ տպել (եթէ Լստուած յաջողի), մէկ ընդհանուր Հայերէն ցուցակ, հայերէն լեզուաւ տպած բոլոր գրաւոր աշխատութեանց։ Լ՝ յայտի գուցակը պէտք է իւրեան մէջ պարունակէ Ա. Երաւոյն ուր և ինչ ժամանակ և իցէ տը պած, հին թէ նոր, հայ մատենաների, օրագիրների, լրագիրների, ամսագիրների, օրացոյցների գրացուցակների, բրօշուրների, տպած անտրակներ, վայելողութեան օրինակների և երաժշտական խաղերի վերագիրները։

(մակագիրները) , ինչպէս որ ներքեւ
 առմը գրած է օրինակի համար : Բ .
 Հայերէն մակագիրներով տպած պատ-
 կերների ստորագրութիւնը զոր օրինակ
 Վարդանայ , Տիգրանայ , Հայկայ և
 այլն և այլն , նոցա խորհուրդը , մե-
 ծութիւնը , հեղինակի և փորագրողի
 անունը , երբ և ուր տեղ է տպած ,
 ինչ տրժէ , ուր տեղից կարելի է գը-
 նել : Գ . Համառօտ պատմութիւնը ,
 տեղեկութիւնները և հասցէները
 (վերջներ հայերէն և դաղղիներէն լե-
 զուաւ) , բոլոր անցեալ և այժմեան
 հայ խմբագրութեանց (հանդիսից ,
 ամսագրից) և օրագրից և տպագրա-
 տանց , վերջներ թէ Հայոց և թէ ա-
 տարագրի : ուր որ կայ կամ եղել է
 ապագրութիւն հայերէն լեզուաւ :
 Դ . Գրաւոր և ձեռագիր աղբիւրնե-
 րը , որ տեղից որ կարելի լինի քայել
 վերոյիշեալ Ա . Բ . և Գ . մէջ նշանա-
 կուած տեղեկութեանց համար ծա-
 նօթութիւնք : Ե . Հասցէք բոլոր
 գրախճառներին , կամ որոնց գրա-
 տանը վաճառվում են հայոց գրեանք :
 Զ . Համառօտ ծանօթութիւնք եւ
 հասցէք բոլոր հայոց տղայոց և աղ-
 ջկանց ուսումնարանների , թէ մեծե-
 լի և թէ փոքրների :

« Մյուսիսի ծանօթութեանց մէջը
 բաւական է , որ պարունակուած լի-
 նէր ամենայն վարժարանի և ուսում
 նարանի մասին , որքան դասաւորու-
 են աշակերտ կայ , ինչ առարկաներ կամ
 գիտութիւններ են ուսանում աշա-
 կերտները , ինչ գիրքերով կամ տեա-
 րակներով (գրքի մակնունքը կամ տեա-
 րակի շարագրողի անունը) , ուր տեղ
 է վարժարանը , այսինքն գիւղի կամ
 քաղաքի , գաւառի , նահանգի , փո-
 ղոցի և տանտիրոջ անունները , որ
 թագաւորութեան մէջն է և որ գրե-
 խաւոր քաղաքներից (գիւղի և գիւ-

ղաքապետների ուսումնարանները) որ-
 քան Ուսաց վերտ է կամ Պրանսդի
 լի է :

« Յուշակը կը տպուի հաշուագրի
 (դաւթարի) ձեւով , օրինակի համար
 այսպէս .

« ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ , ԿԱՄ ՊԱՏՄՈՒ
 ԹԻՒՆ , ԿԱՄ ԹԱՏՐՈՆ ԿԱՄ ՄԱԹԵՄԱԹԻ
 ԿԱՅ . »

« Ղրագ հոգւոյ . « Ես լոյս եկայ
 աշխարհ , որ ամեն , ով որ ինձի հա-
 լատայ , խաւարի մէջ չմնայ : (Երբ
 հաննէս յի . 46 : Լրկորդ տպագ-
 րութիւն ի . Պօլիս . Ի Տպարանի Ա .
 Չորջի . 1856 . 24 ածալ , երես 86 . »

Հուշանիկ դուստր մեծին Վար-
 դանայ Հայոց սպարապետի : Ողբեր-
 գութիւն ազգային պատմութեանց ,
 բաժանած երեք հանգիսի վրայ . գործ
 Յակովոյ Կարինեանց . 1860 . թիֆ-
 լիզ . Ի Հայ տպարանի Կարբէի Վե-
 ժումեանց և Համարածուայ Ինֆիա-
 ձեանց . 8 ածալ (Տ . 8 երես 73) :

Թմաւաւորութիւն յերկուս գիրս
 բաժանեալ Ի հայր Սուքիաս վարդա-
 պետէ Էլամալեան , Ի հայրապետու-
 թեան Տ . Ղուկասու Հայոց Կոթաղի
 կոտի , յամի Տեառն 1781 Ի մարտի 8
 և Ի թուականութեան Հայոց ԲԱՄ .
 Ի Վենետիկ , Ի տպարանի Վեմեռ-
 րեայ թէոդոսեանց , 8 ածալ , երես
 521 .

Հուշակը կը տպուի մօտ 1500 օ-
 րինակ . որ մի կամ երկու օրինակ ձրի
 ուղարկուի բոլոր հայ վիճակաւոր ա-
 ռաջնորդներին , վանքերին , ուսում
 նարաններին , ժողովներին հոգեւոր և
 աշխարհական , շանազան ազգային և
 ուսումնական ընկերութեանց , իւր
 բագրութեանց և գրախճառներին :
 Տպագրութեան ձեւը կը լինի ինչպէս
 որ Ի վերոյ նշանակեալ է , և այնպիսի

Թղթի վերայ, որ ժամանակով կամե-
ցողը կարողանայ մեղանով աւելցնել
պահտը կամ ուղղել սխալը : 1, 2, 3,
4, և 5 էջերը կը լինին այն նոյառա-
կաւ, որ գրավաճառները կամ գրաւ-
տուն՝ ունեցողները և այլն, կարողա-
նան իւրեանց համար գործ ածել և
1, 2, 3, և 4 էջերի մէջ իւրեանց
մօտ եղած գրեանց անունները կամ
ծանօթութիւնները նշանակել : Օկնի
ամենայն բաժանմանց : զոր օրինակ
Լստուածաբանութեան, գրամագի-
տութեան, բնագիտութեան և այլն
և այլն, կը լինի թողած Չգ մինչեւ 8
օրինակ անտիպ թերթ, որ մէջը
մեծանունն նորատիպ կամ որչափ
գրեանց վերնագիրները :

« Իրովհետեւ չկայ ոչ մի տեղ մէկ
աղգային գրատուն, ուր որ հաւաք-
ուած լինէր բոլոր հայերէն լեզուաւ
տպած գրեանքը և այլն և այլն, վասն
որոյ ես պարտաւոր եմ գլխէ լինդրա-
նօք այն պատուելի անձանց, միաբա-
նութեանց և ընկերութեանց, որոնց
անունները յիշել եմ նամակիս ճովու-
տագրութիւն : »

« Լղբիւրները հաւաքելիս լաւ կը
լինէր հետեւել, փոքր ի շատեւ մէկ
կարգի, զոր օրինակ բաւական կը լի-
նէր աղբիւրները բաժանուէին Յշկարգ,
աստուածաբանութիւն, պատմութիւն,
աշխարհագրութիւն, բնագիտութիւն,
մեթէմատիկայ, գոտոփարտիկութիւն,
լեզուագիտութիւն, երգեր, թատրու
նական շարադրութիւնք բժշկականու-
թիւն, փիլիսոփայութիւն, ճանապարհ
հորդութիւն և խառն գրեանք : Իայց
եթէ որ և իցէ գծուարութիւն պո-
տահի կարգաւ գրելու աղբիւրները,
ինդրեմ խառն գրել, ես ինքս կարգի
կը գնեմ, միմիայն գրածը մեղանով և
պարզ լինի : »

« Ինչպէս որ յայտնի է, հայ տպագ-
րութիւնքը հաստատուեցան 1565 Վէ

նետիկ, յետոյ նոյն տեղ Հարց Սինի
թարեանց 1715, 1567 կ. Պոլսոյ, 1584
Հում, 1616 Էմբերգ, 1624 Սիւրն,
1633 Փարիզ, 1640 Սուղտ, 1660 Լե-
մստերտամ (Լեմսէրդամ), 1673
Սարսէլ, 1680 Էրիպցի, 1690 Պա-
գուա, 1718 Կալկաթա և Սադրաս,
1770 Իջմիածին, 1780 Պետերբուրգ,
1799 Եւր Նախշեւան, 1793 Լեմսէր-
տան, յետոյ Թիֆլիզ, Շուշի և այլն
և այլն : Կը ցանկայի, որ բոլոր հայ տը-
պագրատանց պատմութեան հետ կա-
րողանայի ցոյց տալ նոյա մէջ տպած
գրեանց վերնագիրները և թէ ուր կը
գտանուին և քանի օրինակ այն գրեան-
ցից : որոնք տպած են մինչեւ 1830
թիւը, և մանաւանդ որոնք հազուա-
գիւտ են : »

« Երանապէս հայ հանգիսից պատ-
մութեան հետ շատ կը ցանկայի ցոյց
տալ այն նշանաւոր հատուածները կամ
շարագրութիւնները, որոնք աղգային
գրականութեան մէջ ունին խորհուրդ,
առանձին տպուած չեն, գտանվում են
այս կամ այն հանդիսի մէջ : Օր օրի-
նակ « Կուռնիկոյ ամսօրեայ հանդիսի
մէջ, 1863 ամի, տպուած են Կարա-
պետ վարդապետ Հաճնապոլեանցի
աղաղիկերէն գրած « Օրագիր Հայոց
պատմութիւնի թարգմանութիւնը,
ժամանակագրութիւնը Պետրոս Դի,
Սարգիս Դիւանեցի, Յովսէփ Կաթու-
ղիկոյ Լեզուութեանցի յիշատակարանը
Երի-բէգի Գլբի և այլն և այլն : »

« Էննա և Վէնետիկ տպած մա-
տենից ցուցակները ունին և չունե-
ցած ծանօթութիւնքս նոյա մասին
յոյս ունիմ ստանալ Հարց Սինիթա-
րեանց երկու միաբանութիւններից,
վասն որոյ կամեցողներուն օգնել ինձ
կը ծանուցանեմ, որ Վէնայի և Վի-
նետիկ գրեանց ցուցակը չուղարկեն : »

մաներէնից Իստէրլէնի առողջապահութիւնը, Իրէմի և Իրէնդէլի առանց և Թռչնոց ստորագրութիւնը եւ կենսագրութիւնը պատկերներով միասին, Իօթի անատոմիական տախտակները ստորագրութեամբ միասին, Վանօի, յամէնի և Վիլնիերի ֆիզիկան, Հարգվիգի գրուածքը, Լէնկէի առողջապահութիւնը, Լիբիխի շարագրութիւնը, Լիբիխի ֆիզիոլոգիան, նմանապէս Սթէշտինը, Ռուսմէյէրինը, Սթորինը, Սլէյնը, Վօլտինը և այլն։ Իայց ամենից առաջ նախամեծարաբար հարկաւոր է թարգմանել Իստէրլէնի առողջապահութիւնը, մարմնամարդութեան (ժիմնաստիկ) ընդարձակ սկզբունք եւ մանաւանդ ընդարձակ բառարաններ գաղղիներէնից հայերէն և գերմաներէնից հայերէն։

Գ. Որովհետեւ ռուսերէն լեզուով տպած գրքերից օգուտ քաղել կարող են միմիայն ռուսիաբնակ Հայերը, ուրոնք գիտեն ռուսաց լեզուն, ռուսի ցանկալի էր, որ (Սէշտէլ) ուսուցիչ օրագրի, Իրէմի, Իրէնդէլի, Ռուսմէյէրի, Վանօի, յամէնի և Վիլնիերի, Լիբիխի, Լիբիխի, Սլէյնի, Սթորիի, Մարչի, Լէյպցի, Հօննգէրի, Ռէվէլի և սոցա նման ռուսերէն թարգմանած շարագրութիւնը լինէին Ռուսաստանի մէջ եղած ազգային ուսումնարանների գրատանց մէջ ամենից քաշի մի օրինակ, գոնէ երկու երկու։

Իայց մեզ առաւել հարկաւոր է բարեկարգել մեր ազգային ուսումնարանների կառավարութիւնը այն հիմքերի և հաստարանների վերայ, որ կառուցել է մեր ժամանակի դաստիարակութեան գիտութիւնը, և կազմել վարժապետական դպրոցներ. բարեկարգելով մի և նոյն ժամանակ հասարակ դպրոցները, բայց այնպէս, որ

պէս կարգադրած և բարեկարգած են Վերմանիայի, Հելլենդիայի, Բելգիայի, Վաննմարկայի, Լնկլայի և Յոլանդայի դպրոցները։ Եւս անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը դարման առող եւ վարժապետական դպրոցներ կանոնաւոր կերպով հիմնող կաթողիկոսը սրբոյն Սիսրոպի հետ կը յիշուի ազգային երախտադէտ յիշողութեան և ազգային պատմութեան մէջ։ Յոյս ունիմք մեր Վեդդե կաթողիկոսը կաշխատէ կատարել այդ ազգի ամենագլխաւոր և անհրաժեշտ հարկաւորութիւնը։ Ըզգի մէջ նա կարող է գտանել միջոց եւ գործիքներ, եթէ միմիայն ձեռնամուխ լինի այդ հարցին անկեղծ սիրով, ջերմեռանդութեամբ և հաստատ կամքով։

ՍԻՐՈՊԵԼ ՍԻՍՐՈՊԵԼ ՍԻՐՈՊԵԼ

ԿԵՆՑԱԳ, ՍԵՐԴԿԵՆ

ԵՒ ԻՒՐ ՏԵՍԱՆՆԵՐԸ

Վաղաքակրթութեան յառաջադիմութիւնը մարդկային առաջին սերունդէն յայտնեցաւ։ Ըգամ երկիրը մշակեց. իսկ անոր որդիներէն մէկը նոր միջոց մը ընտրեց իրեն համար. այն է կենդանիներ դարմանել։ Ռեբմին այն ժամանակէն ի վեր մարդկային ազգը երկու տարբեր վիճակի կը բաժնուի — Երկրագործի և Կոյնի։

Ինտութեան դպրոցն էր՝ որուն մէջ առաջին մարդը կազմեցաւ, և նոյն դպրոցն էր դարձեալ ուր ուսաւ մարդը կենաց բոլոր օգտակար արհեստները, (Որէնքները՝ որովք առնկերը կը բռնէին, չէին երբէք կարող մարդէն երկար ժամանակ թագուն մնալ, թէպէտ և մարդը սակաւ ուշադրութիւն գործընէր անոնց վրայ)։ Մարդը